

Микола ОНІЩУК,
ректор Національної школи суддів України,
доктор юридичних наук, заслужений юрист України

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ СУДДІВ УКРАЇНИ У ПІДГОТОВЦІ КАДРІВ ДЛЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Шановні колеги, учасники і гості конференції!

Щиро вітаю вас з початком роботи міжнародної конференції та сподіваюсь, що публічна дискусія, яка буде проведена, стане корисною і плідною.

Загальновідомо, що утвердження України як правової держави можливе лише за умови авторитетної та незалежної судової влади.

Важлива складова покращення стану справ у здійсненні правосуддя в країні – посилення якості підготовки суддівських кадрів: кандидатів на посаду судді та діючих суддів. Національна школа суддів України в цьому процесі є ключовою та невід'ємною складовою, що власне і визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Проведення нинішньої конференції саме до третьої річниці створення Національної школи суддів України має на меті визначити подальші кроки, які необхідно зробити для поліпшення підготовки суддів відповідно до міжнародних стандартів.

Перші три роки діяльності для Національної школи суддів України були періодом становлення. За час свого існування Національна школа суддів України продемонструвала, що в цілому здатна реалізовувати покладену на неї Законом України «Про судоустрій і статус суддів» місію – готувати висококваліфіковані кадри для судової системи України. Впродовж часу функціонування Національної школи суддів України підготовку у головному офісі в Києві та 8 регіональних відділеннях пройшли 7333 судді, а підвищили рівень кваліфікації в рамках періодичного навчання – 15323 судді.

Водночас пріоритетним для Національної школи суддів України – завданням № 1 – має стати саме спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді.

Створення Школи мало на меті зробити її провідним елементом у системі доступу до суддівської професії. Так, у лютому 2013 року стартувало навчання першого добору кандидатів, яке тривало півроку. Національна

школа суддів України (у співпраці з провідними навчальними закладами Києва, Харкова, Одеси і Львова) підготувала 630 кандидатів на посаду судді, які були допущені до складення кваліфікаційного іспиту.

	кількість осіб за 2011 рік	кількість осіб за 2012 рік	кількість осіб за 2013 рік (станом на 13.12.2013)	Всього за 3 роки (станом на 13.12.2013)
Підготовка суддів	981	2979	3373	7333
Періодичне навчання суддів	2718	6837	5768	15323
Підготовка працівників апаратів	3378	6088	6331	15797
Всього	7077	15871	15472	38453

Це, зокрема, потребувало від Національної школи суддів України (для мети забезпечення навчального процесу) підготовки більше 50 локальних нормативних актів і навчально-методичних матеріалів, розробки тестів і модельних судових справ для проведення контрольних заходів за програмами кожного блоку підготовки.

Власне, підготовка майбутніх суддів є саме тим завданням, яке виконують подібні Національній школі суддів України установи в багатьох інших країнах, зокрема континентальної Європи.

Водночас вже перший набутий досвід з підготовки кадрів для судової системи виявив низку проблемних питань, які потребують не тільки організаційного, матеріального, а й законодавчого реагування. І саме тому найближчим часом ми плануємо звернутися до народних депутатів з проханням ініціювати зміни до чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Про що йдеться. По-перше – це збільшення строку спеціальної підготовки кандидатів на посади суддів. Є очевидною потреба збільшити її тривалість з 6 місяців до 1,5 року. Наразі термін підготовки в Україні явно дисонує із загальними термінами такої підготовки в інших країнах. Зокрема у тих, де освітньо-кваліфікаційний рівень судді починається з бакалавра, загальний термін підготовки складає 4 роки, а подекуди і 6 років (Нідерланди). Показово, що найменший строк підготовки кандидатів на посаду судді – у Грузії і складає 14 місяців. Середня ж тривалість навчання у країнах Європейського Союзу складає 2-2,5 роки.

По-друге, Закон передбачає окрім денної форми навчання ще й заочну. Це те ж саме, що й готувати заочно лікаря. І, з огляду на це, Школа ініціюватиме припинення практики заочного навчання слухачів, як такої, яка не відповідає змісту завдань спеціальної підготовки майбутніх суддів. Довідково: із 630 слухачів Школи першого добору (2013 р.) лише 147 були підготовлені за денною формою.

По-третє – система підготовки у Школі не завершується комплексним оцінюванням знань кандидатів. Тобто відсутній найголовніший елемент в діяльності Школи – це підсумкове оцінювання за результатами такої підготовки, яке було б підставою для рейтингування кандидатів на посаду судді. Це приблизно так само, якби студент вищого навчального закладу після навчання отримав довідку про те, що він прослухав курс із різних галузей права на юридичному факультеті, і не отримав диплом з оцінками щодо якості отриманих знань. Нинішній порядок оцінювання знань випускників Школи є невиправдано ускладненим, багатоскладовим і не відповідним меті – адже йдеться, по суті, про рейтингування кандидатів на посаду судді та стимулювання до оволодіння знаннями і навичками суддівської діяльності. Іншими словами, лише про стимули до оволодіння знаннями та навичками суддівської діяльності. Оцінювання знань цілком можливо і доцільно здійснювати безпосередньо в Школі в межах навчального процесу, через впровадження накопичувальної системи оцінювання та підсумкового іспиту. Це європейська практика, і ми хотіли б її запровадити в Україні. Показово, що 99,9% тих, хто подолав анонімне тестування як умову доступу до спеціальної підготовки, надалі пройшли і заключне тестування.

Йдеться також і про те, щоб законодавчо закріпити положення щорічного послання Президента України до Верховної Ради України щодо виключних повноважень Національної школи суддів України в спеціальній підготовці суддів та посилення її ролі у підготовці кадрів для судової системи в цілому. Сам же процес спеціальної підготовки суддів повинен виглядати більш планомірним. За даними Вищої кваліфікаційної комісії суддів України на 2014 рік орієнтовна потреба в суддях, які повинні бути підготовлені Національною школою суддів України, складає 120 осіб. Це говорить про те, що нам необхідно орієнтуватися саме на таку середньостатистичну чисельність – від 100 до 150 суддів, які щорічно проходять спеціальну підготовку і проходять її централізовано, тобто безпосередньо у Києві в Національній школі суддів України. На наш погляд, це дозволить як якісно покращити та суттєво інтенсифікувати саму спеціальну підготовку, так і посилити контроль за її проведенням.

Корекції потребують і методики підготовки кандидатів на посади суддів та власне сама програма підготовки. У зв'язку з цим вже найближчим часом у Школі буде створено Центр науково-методичного забезпечення підготовки кадрів для судової системи, до якого увійдуть найбільш досвідчені та високопрофесійні фахівці як з числа працівників Школи, так і відомі науковці та практики, які працюють в інших установах. З цього приводу ми маємо намір звернутися до Уряду щодо створення необхідних передумов оплати їх праці, тобто переглянути існуючі погодинні ставки.

Серед новел – і створення інформаційно-комунікативної системи «Електронна школа». На сьогодні вже підготовлене відповідне обґрунтування для Уряду та розробляються нормативні документи для її створення, адже прозорість, робота в режимі он-лайн, включаючи електронне зарахування до Школи, вже на початкових етапах має викликати довіру до суддівської професії та бути вагомим антикорупційним фактором.

Окрема тема – дослідницька та наукова діяльність Школи. Скажу коротко – вона явно не достатньо розвинена і практично не впливає на наукові дослідження в царині судоустрою, правосуддя в цілому. Йдеться взагалі про зміну пріоритетів, – адже Національна школа суддів України – в чистому вигляді є ані навчальним, ані дослідним закладом. Тому перевага має бути віддана підготовці саме науково-методичних матеріалів: посібників, методик, тренувальних програм тощо. Наявні матеріали повинні бути переглянуті та доопрацьовані. Програма спеціальної підготовки суддів має включати більше модельних судових засідань, майстер-класів відомих суддів, охоплювати стажування не тільки в судах, але й в прокуратурі та адвокатських конторах і об'єднаннях. Важливо, щоб кандидат на посаду судді дізнавався також про реалії пенітенціарних установ, слідчих ізоляторів та діяльності органів досудового розслідування не з кабінету їх керівників, кіно або оглядових візитів. У зв'язку з цим варто подумати і обрати оптимально корисну форму відповідного ознайомлення.

Для реалізації задуманого корисною і практично важливою є допомога, яку надають Школі міжнародні програми, що працюють в Україні. Користуючись нагодою, висловлюю щирю вдячність Уряду США – Програмі USAID «Справедливе правосуддя», Раді Європи, Євросоюзу, Уряду Канади, Швеції і Данії, всім тим, хто не на словах, а на ділі допомагає Україні в становленні незалежної судової системи.

На часі стоїть питання і про проведення психологічних експертиз стосовно готовності особи до суддівської діяльності. Сьогодні Закон, на жаль, не містить об'єктивних критеріїв оцінки моральних і особистих якостей кандидата стосовно його готовності до суддівської роботи. І це породжує скарги до органів суддівського управління. Тому ми пропонуємо замінити цю слабку ланку на проведення психологічної експертизи, а оцінка особистих якостей кандидата має здійснюватися не під час рейтингування (як це має місце нині), а враховуватися при внесенні подання до ВРЮ про призначення суддею. Відповідний досвід у ряді країн Європейського Союзу у цій сфері є, і ми маємо намір його вивчити. І не лише вивчити, а й застосувати тут у нас – в Україні, як складову процесу спеціальної підготовки та доступу до суддівської професії.

Потребує корекції і розмір стипендії для слухачів Національної школи суддів України. Вважаємо, що оптимальним тут був би підхід щодо фіксованого її розміру в обсязі 50% посадового окладу судді місце-

вого рівня.

Отже, повноцінна реалізація завдань, покладених на Школу, очевидно потребує низки законодавчих змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Саме це, разом із готовністю колективу Школи, має стати запорукою її здатності готувати для судової системи якісне поповнення. Якщо нам це вдасться, то в судову систему ввіллється плеяда фахівців, які пройшли повноцінну підготовку до суддівської роботи. Переконалий, це безпосередньо відіб'ється на якості здійснення ними правосуддя.

Крім того, велике значення для проведення підготовки суддівських кадрів має наявність високопрофесійного викладацького складу. Сьогодні в Національній школі суддів України викладає близько 500 суддів, і ми цінуємо їх готовність викладати і зацікавленість у цьому. Адже судді надзвичайно цінні у викладацькому процесі. Чимало суддів вважають, і вважають правильно, що бути викладачем, а тим більше, в Школі суддів, – це ознака їхньої освіченості, ерудиції та самовідданості своїй професії. Тому нам приємно констатувати, що навчання наших слухачів є для суддів важливою складовою їхньої діяльності, і з цього приводу ми відчуваємо і розуміння, і готовність до цього керівників Верховного Суду України, вищих спеціалізованих та апеляційних судів. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено можливість відрядження суддів для роботи у Національній школі суддів України (ч. 4 ст. 53). І нам необхідна підтримка керівників судів щодо реалізації цих положень, адже Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 24, 29, 34) покладає на голів судів усіх рівнів обов'язок із забезпечення виконання вимог щодо підвищення рівня кваліфікації суддів. Зокрема йдеться про проходження судьями двотижневої підготовки в Національній школі суддів України, призначеними на посаду вперше – щорічно, а судьями, які обіймають посаду безстроково – не менше, ніж раз на три роки (ч. 6 ст. 54).

Станом на 01.12.13 у 2013 році підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України пройшли 3373 особи, за потреби – 4268. Очевидно, що підвищення кваліфікації суддів Школа може реалізувати лише у тісній співпраці з ДСА України та керівництвом Верховного Суду України, вищих спеціалізованих та апеляційних судів. Про значення, яке надає Школа співпраці з названими судами, а також Радою суддів України та радами суддів відповідних судів свідчить церемонія підписання відповідних договорів про співпрацю, яка відбулась сьогодні.

І надалі нашим пріоритетом буде співпраця з судами та органами суддівського самоврядування. Теоретичні знання високоосвічених науковців не можуть замінити практичного досвіду суддів. Тому з метою підвищення мотивації будемо намагатися підвищити і плату за лекції суддів. Адже відповідальність і завдання, які стоять саме перед викладачами Школи, набагато складніші, ніж у вищих навчальних закладах, оскільки

ки йдеться про підготовку майбутнього судді. Це той випадок, коли держава не повинна економити, оскільки соціальні та моральні збитки від неякісного правосуддя значно більші, ніж витрати, які має понести держава на формування якісного викладацького складу. Тут доречно прослідкувати динаміку витрат держави на виплату відшкодувань за рішеннями Європейського суду з прав людини. У 2012 році така виплата складала – 44 млн грн; у 2013 році – 84 млн грн; за попередніми прогнозами у 2014 році витрати складатимуть – 450 млн грн. Додамо, що фінансування усієї Школи за рік державі обходиться лише у 29 млн грн.

Зрозуміло, що йдеться і про внесення коректив до Стратегічного плану розвитку Національної школи суддів України на 2014 – 2018 роки, який був схвалений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Нині цей документ, який готувався за участю міжнародних організацій, відображає основні стратегічні напрямки діяльності Школи, бачення пріоритетів її діяльності.

Таким чином, усе, про що я сказав вище, має на меті через законодавчі зміни, організаційну, наукову, методичну діяльність, взаємодію з усіма зацікавленими установами, причетними до діяльності Школи, створити таку систему підготовки кандидатів на посади суддів, яка відповідала б європейським стандартам. Окремо хочу відзначити важливість розуміння завдань і планів Школи та шляхів їх досягнення спільно з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. Вітальна промова Ігоря Леоновича Самсіна засвідчила, що таке розуміння між нашими установами існує.

На часі чимало роботи, але це той випадок, коли мета – якісне здійснення правосуддя, буде виправдовувати зусилля – інвестиції в систему підготовки.

На завершення хочу додати, що за останні роки серед країн СНД, а, можливо, і серед країн Східного партнерства, Україна стала лідером в реформі юстиціарної сфери. Я маю на увазі як закони про судоустрій і статус суддів, адвокатуру, безоплатну правову допомогу, так і новий Кримінальний процесуальний кодекс України. Приємно, що в цьому вимірі Україну називають успішною і беруть з неї приклад.

Ставлю за мету домогтися, щоб і система підготовки суддів, яку мені доручили опікати, досягла рівня та стану, гідних наслідування іншими країнами. Звідси і завдання – за допомогою ряду поступових та узгоджених кроків вибудувати в Україні систему підготовки висококваліфікованих суддівських кадрів, яка була б модельною для країн Співдружності незалежних держав, країн східного партнерства.

Отже, запрошую вас, шановні гості, до відвертого обговорення теми нашої конференції.

Дякую за увагу!